

Lucyna Prorok*

TRANSFORMACJA POLSKIEJ POLITYKI SPOŁECZNEJ A CZŁONKOSTWO W UNII EUROPEJSKIEJ

Abstrakt. Polska polityka społeczna została ukształtowana na gruncie głębokich zmian systemowych, jakie dokonały się w kraju na początku lat 90. XX w. Pogłębiający się kryzys polityczny i ekonomiczny, otwarty konflikt społeczny doprowadził do załamania się ustroju i rozpoczęcia przekształceń w formie *transformacji systemowej*. Przejście od socjalistycznego systemu gospodarowania, opartego na własności państwa oraz centralnym planowaniu i zarządzaniu gospodarką, do kapitalistycznego systemu rynkowego spowodowało radykalne zmiany we wszystkich strukturach państwa. Konieczna była reorganizacja polityczna, ekonomiczna i społeczna kraju na poziomie: zarządzania instytucjami, organizacji zasad działania gospodarki, a także relacji wewnątrzspołecznych. Natomiast okres akcesyjny przed członkostwem w Unii Europejskiej to transformacja, mająca na celu: ekonomiczne ustabilizowanie gospodarki krajowej, dokonanie przekształceń w sferze prawno-instytucjonalnej oraz nawiązanie współpracy ekonomicznej i politycznej z państwami Europy Zachodniej. Kumulacja różnych politycznych, ekonomicznych i społecznych czynników zdeterminowała kierunek procesu transformacyjnego i modernizacyjnego w Polsce przełomu wieków, ale także ukształtowała *nowe* przesłanki konceptualizowania zadań i celów polityki społecznej. A zatem pytanie brzmi: w jakim stopniu kolejne procesy modernizacyjne zmieniły politykę społeczną, realizowaną w Polsce, w czasie odchodzenia od modelu socjalistycznego i dochodzenia do Europejskiego Modelu Społecznego?

Słowa kluczowe: polityka społeczna, polityka rodzinna, modernizacja, transformacja.

1. Wstęp

Polska polityka społeczna przełomu wieków została ukształtowana na gruncie głębokich zmian systemowych, jakie dokonały się w naszym kraju na początku lat 90. XX w. Pogłębiający się kryzys polityczny i ekonomiczny oraz otwarty konflikt społeczny doprowadziły do załamania się ustroju socjalistycznego i rozpoczęcia przekształceń w formie *transformacji systemowej*. Transformacja (zmiana) systemowa miała na celu: ekonomiczne ustabilizowanie gospodarki

---

* Dr, Katedra Socjologii Edukacji, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43, 90-214 Łódź; e-mail: lucpro@wp.pl.

krajowej, dokonanie przekształceń w sferze prawno-instytucjonalnej oraz nawiązanie współpracy ekonomicznej i politycznej z państwami Europy Zachodniej. Zmianom tym towarzyszyły zjawiska **deregulacji** (ograniczania bezpośredniej ingerencji państwa w funkcjonowanie rynku), **deetatyzacji** (wycofywania się państwa z bezpośredniego prowadzenia działalności gospodarczej), **liberalizacji** (wprowadzenie rynkowego mechanizmu regulacji gospodarki oraz zasady równości wszystkich uczestników rynku), **prywatyzacji** i **komunalizacji** (wzrost roli samorządów terytorialnych) oraz **restrukturyzacji** (w sferze majątkowej, kapitałowej oraz inwestycyjno-produkcyjnej). Przeprowadzenie tak rozległych zmian systemowych wiązało się z wysokimi nakładami, ale także było narażone na bardzo wysokie koszty społeczno-ekonomiczne oraz na zaistnienie nieprzewidzianych efektów wprowadzanych decyzji. Wynikało to przede wszystkim z tego, że zmiany ustrojowe w krajach Europy Wschodniej i Centralnej nie przebiegały według znanych schematów sprawdzonego wcześniej scenariusza. Zmiana systemowa w Polsce była zjawiskiem bezprecedensowym, ponieważ dotyczyła wielkiego historycznego doświadczenia – tworzenia od 1945 r. ustroju socjalistycznego, a od 1990 r. wychodzenia z niego (Miszalska 1996; Wojtaszczyk 2000). Dopiero z kilkuletniej perspektywy można mówić o sukcesach i porażkach, które zaważyły na ostatecznym rezultacie wdrażanych zmian systemowych i reform gospodarczych. Po kilku latach nastąpiła kolejna transformacja na skutek przystąpienia do Unii Europejskiej i próba implementacji metodologii funkcjonowania w ramach struktur unijnych.

Kumulacja różnych czynników politycznych, ekonomicznych i społecznych zdeterminowała kierunek procesu transformacyjnego w Polsce, ale także ukształtowała *nowe* przesłanki konceptualizowania zadań i celów polityki społecznej w latach 90. i na początku XXI w. (zob. Borkowski 1993). A zatem pytanie brzmi: w jakim stopniu kolejne procesy modernizacyjne zmieniły politykę społeczną, realizowaną w Polsce w czasie odchodzenia od modelu socjalistycznego a dochodzenia do Europejskiego Modelu Społecznego?

2. Przesłanki polityczne polityki społecznej w okresie transformacji

Budowanie na zrębach gospodarki centralnie planowanej III Rzeczypospolitej polegało na wyeliminowaniu z życia politycznego, gospodarczego i społecznego wszystkiego, co mogłoby się kojarzyć z socjalizmem. Dlatego też pierwszy niekomunistyczny rząd Tadeusza Mazowieckiego skupił się na stopniowym demontażu instytucji państwa realnego socjalizmu, likwidując charakterystyczne dla niego formalne organy i jednostki (system monopartyjny, cenzura i in.). Zadeklarowano również politykę grubej kreski, co, jako niezamierzony skutek, umożliwiło częściowe rozproszenie dawnej nomenklatury partyjnej, która przeistoczyła się w nową klasę drobnych i średnich przedsiębiorców (Roszkowski 1992). Brak

rozrachunku z socjalistyczną przeszłością (bilans polityczno-gospodarczy *przejęcia* kraju) spowodował, że niekomunistyczne elity rządzące miały utrudniony start w tworzeniu podstaw nowego systemu (Miszalska 1996), co zaważyło na braku jasno określonej idei przewodniej zmian dokonujących się w kraju.

Ponadto efekt przeprowadzonych zmian determinował fakt, że do polskiej postsocjalistycznej rzeczywistości kopiowano i włączano zasady gospodarki rynkowej z krajów o wieloletniej tradycji kapitalistycznej (Trzeciakowski 1993). Szybkie tempo wprowadzanych zmian spowodowało, że nie przygotowano odpowiednio gruntu również w sferach politycznej (wymiana elit), ekonomicznej (brak infrastruktury obsługującej rynek) i społecznej (brak zabezpieczenia przed skutkami reform). Ówczesnym reformatorom i elitom rządzącym zarzuca się również, że kreowana przez nich demokracja i gospodarka wolnorynkowa opierała się na porozumieniu „reformatorsko zorientowanej części elit komunistycznych z częścią elit opozycyjnych, nastawioną na kompromis z władzą” (Miszalska 1996: 11).

Uchwalenie *Małej konstytucji* w 1992 r. wprowadziło radykalne zmiany polityczne, które formalnie zakończyły istnienie PRL, zmieniono nazwę i godło państwa, usunięto zapis o przewodniej roli partii, socjalizmie oraz gospodarce centralnie planowanej, dopuszczono nieograniczony rozwój niekomunistycznych partii politycznych.

Po zakończeniu ideologicznych sporów o treść i zasady polityczno-społeczne między partiami postsolidarnościowymi a odrodzonymi w nowej lewicy postkomunistami¹ Sejm przyjął ostateczną wersję konstytucji w 1997 r., która określała Polskę jako „demokratyczne państwo prawa, w którym władza zwierzchnia należy do narodu, a sprawowana jest przez przedstawicieli wybranych do Sejmu, Senatu i samorządu terytorialnego” (Roszkowski 1992: 408).

W konstytucji z 2 kwietnia 1997 r.², będącej zwieńczeniem politycznej transformacji ustrojowej, przyjęto liczne zasady³ gwarantujące przekształcenie kraju w demokratyczne państwo prawa. W ustawie zasadniczej wiele miejsca poświęcono także wolności, a także podstawowym prawom oraz obowiązkom człowieka i obywatela. Wprowadzono konstytucyjny zakaz dyskryminacji kogokolwiek w życiu publicznym, politycznym, gospodarczym i społecznym oraz zasadę równouprawnienia kobiet i mężczyzn w zakresie równoprawnego dostępu do edukacji, zatrudnienia, awansu zawodowego i otrzymywania wynagrodzenia.

¹ Ciekawą analizę funkcjonowania przez ponad czterdzieści lat PZPR przedstawia w swoim artykule Lee (2001), który stwierdza, że delegalizacja partii komunistycznej po doświadczeniach z lat 1956, 1970, 1976 i stanu wojennego mogła mieć miejsce pod każdą z wymienionych dat. Wydarzenia z roku 1989 – porozumienia sierpniowe – były i są logicznym następstwem wcześniejszych wydarzeń historycznych w Polsce.

² Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483.

³ Podstawowe, przyjęte w Konstytucji III RP, są: zasada demokratycznego państwa prawa, sprawiedliwości społecznej, zwierzchnictwa Narodu, unitarnej formy państwa, trójpodziału władzy, pluralizmu oraz subsydiarności (por. Wojtaszczyk, Jakubowski 2002).

Zasadą prowadzonej przez państwo polityki społecznej i rodzinnej, zgodnie z tą konstytucją, stało się *dobro rodziny*, dlatego ochronie podlegało dziecko oraz kobiety w okresie pre- i postnatalnym. Odpowiednie instytucje – podmioty polityki społecznej (samorządy lokalne, organizacje pozarządowe) – miały udzielać pomocy rodzinom, które znalazły się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej (Słomka 2002). Wsparcie dla rodzin miało uwzględniać również kwestie związane z zaspokajaniem potrzeb mieszkaniowych oraz redukcję bezrobocia tak, aby zapewnić społeczeństwu odpowiedni poziom i jakość życia.

Konkretyzacja konstytucyjnych praw rodziny i jej poszczególnych członków, wyrażająca troskę państwa o zachowanie autonomii przez rodzinę, poszanowanie jej interesów oraz zapewnienie właściwych warunków egzystencji i rozwoju dotyczy regulacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, kodeksu pracy, kodeksu cywilnego oraz licznie uchwalanych przez Sejm ustaw resortowych. Kodeksy te powstały w okresie PRL, ale w latach 90. były nowelizowane (czasem wielokrotnie) i dostosowywane do wymogów i potrzeb społecznych (kwestia aborcji, adopcji, przemocy w rodzinie, prawo majątkowe).

Reasumując można stwierdzić, że na początku lat 90. XX w. rola państwa była zogniskowana wokół trzech podstawowych kwestii:

- 1) tworzenia instytucjonalno-prawnych ram porządku społecznego i gospodarczego;
- 2) ograniczania kosztów ekonomicznych i społecznych wprowadzanych zmian;
- 3) dochodzenia do pożądanego modelu gospodarki rynkowej.

Wymienione elementy są ze sobą ściśle powiązane i stanowią integralne części wewnętrznych *sił motorycznych* transformacji (Szczepański 1999), którą zapoczątkowało powstanie w sposób żywiłowy Solidarności, „tworząc potencjał ogromnego entuzjazmu i wiary w możliwość dokonania zasadniczych zmian w życiu narodu, w gospodarce, kulturze, stosunku do tradycji” (Meissner 1999).

3. Przesłanki ekonomiczne polityki społecznej w okresie transformacji

Głównym elementem zmian ekonomicznych lat 90. było przejście od gospodarki nakazowo-rozdziałowej do rynkowej. Polska musiała zmierzyć się z trudną rzeczywistością gospodarki zadłużonej, opartej na przestarzałych technologiach produkcyjnych, niekonkurencyjnej na rynkach światowych i pozbawionej podstawowych rynków zbytu – ZSRR i NRD⁴ (Jakubowski, Magdzia 2002). W związku z tym podjęto działania, które polegały na:

---

⁴ W wielu opracowaniach naukowych wskazuje się także inne, niezwykle obciążające proces transformacji koszty gospodarki komunistycznej w Polsce, takie jak: marnotrawstwo kapitału i surowców, nieefektywność ekonomiczną, wynikającą z centralizacji decyzji i planowania, zde-wastowanie środowiska naturalnego (była to tzw. gospodarka rabunkowa), wysokie koszty ludzkie, związane z lekceważeniem norm higieny i bezpieczeństwa pracy (np. nie liczone się z życiem

- wyeliminowaniu centralnego sterowania procesami gospodarczymi oraz zmniejszeniu roli (udziału) państwa w produkcji oraz inwestycjach;
- zniesieniu wszelkich praktyk monopolistycznych i dopuszczeniu do ukształtowania się samoregulacji rynkowych;
- zredukowaniu nadmiernie rozbudowanej i tym samym kosztownej funkcji opiekuńczej państwa wobec obywateli;
- wprowadzeniu restrykcyjnej polityki dochodowej, pieniężnej i fiskalnej;
- utworzeniu (często od podstaw) instytucjonalnej infrastruktury obsługującej rynek.

Zadania te przybrały postać pakietu 10 reform gospodarczo-ustrojowych, którego realizacja rozpoczęła się już w roku 1989 (tzw. plan Balcerowicza). Zakładano m.in. podwojenie dochodów społeczeństwa, obniżenie o 30% poziomu bezrobocia, prowadzenie gospodarki przyjaznej dla środowiska, objęcie przekształceniami resortów szkolnictwa, opieki zdrowotnej, wymiaru sprawiedliwości i in. Proponowane zmiany zyskały duże poparcie, zarówno wśród polityków, jak i w społeczeństwie, ponieważ w chwili wprowadzenia w życie planu Balcerowicza polskiej gospodarce groziła zapaść ekonomiczna, szalała hiperinflacja, sklepy świeciły pustkami, rosło bezrobocie i społeczne rozczarowanie. Do społecznej świadomości nie przemawiały argumenty, że faktyczne rezultaty wprowadzanych zmian będą odczuwalne dopiero po kilku latach. Przesiąknięte populistycznymi hasłami jeszcze z epoki komunizmu społeczeństwo polskie żądało szybkiego osiągnięcia dobrobytu na wzór państw kapitalistycznych (Belka, Trzeciakowski 1997).

W niedługim czasie po pierwszych sukcesach związanych z opanowaniem inflacji i względną stabilizacją gospodarki zaczęły ujawniać się negatywne zjawiska – koszty tych transformacji – co potęgowało frustrację i niezadowolenie. Przede wszystkim pojawiło się masowe bezrobocie⁵ (wynikające z likwidacji lub bankructwa wielkich nierentownych przedsiębiorstw państwowych), tworząc nowe obszary biedy w ośrodkach przemysłowych dużych miast, takich jak Łódź (Warzywoda-Kruszyńska, Grotowska-Leder 2000; Warzywoda-Kruszyńska 2001).

Kwestia **bezrobocia**, którego pojawienie się i skala na początku lat 90. stanowiły szok dla społeczeństwa, ponieważ pełne zatrudnienie w gospodarce centralnie planowanej gwałtownie przekształciło się w kilkunastoprocentowe bezrobocie

---

i zdrowiem pracowników, mających kontakt z substancjami toksycznymi), a także wysokie koszty społeczne i psychologiczne, mające źródło w komunistycznej indoktrynacji i braku poszanowania dla podstawowych wartości moralnych i religijnych (etos i etyka pracy, innowacyjność, przedsiębiorczość, laicyzacja życia społecznego).

⁵ Wielu ekonomistów, broniąc poniekąd reform z początku lat 90., zwraca uwagę, że plan Balcerowicza ujawnił tylko istniejące od dawna w polskiej gospodarce bezrobocie ukryte, co pozwoliło na dostrzeżenie tego zjawiska i stworzenie procedur hamujących jego dalszy rozwój (zob. Belka, Trzeciakowski 1997; Milewski 2001; Morawski 2001).

w gospodarce wolnorynkowej. W ciągu czterech pierwszych lat dokonujących się zmian stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła 6,5% w 1990 i 16,0% w 1994 r. Między rokiem 1995 (14,9%) a 2000 (15,1%) stopa bezrobocia stopniowo się zmniejszała, osiągnęła najniższy poziom w okresie całej transformacji i wynosiła 10,3% (1997). W związku z wejściem na rynek pracy wyżu demograficznego z przełomu lat 70. i 80., w 2001 r stopa bezrobocia wzrosła do 17,5% i aż do 20,6% pod koniec 2004 r.⁶ Niezwykle dotkliwe okazały się społeczne skutki tak wysokiego bezrobocia, do których można było zaliczyć m.in. obniżenie dochodów ludności oraz pauperyzację bezrobotnych i ich rodzin, co spowodowało rozszerzanie kręgów ubóstwa, pogarszanie się standardów życia, wzrost zjawiska patologii społecznej, degradację i marginalizację społeczno-ekonomiczną dużych grup społecznych (por. Kabaj 2000; Frąckiewicz, Zrałek 2000; Kulpińska, Warzywoda-Kruszyńska 1995; Warzywoda-Kruszyńska 2001).

Trzeba także pamiętać, że zjawisko bezrobocia dotyczy całych rodzin, wpływa na jakość życia i relacji wewnątrzrodzinnych, determinuje sposób realizacji ról małżeńsko-rodzicielskich oraz wypełnianie funkcji rodzinnych. Brak pracy odbija się przede wszystkim na funkcji ekonomicznej, ale także opiekuńczej i prokreacyjnej rodziny (Graniowska 2003). Ponadto niepokojące jest zjawisko pozostawania bez pracy młodzieży, co powoduje opóźnianie momentu usamodzielnienia się, utrudnia start życiowy, założenie własnej rodziny oraz tworzy nierówności społeczne.

Kolejnym zjawiskiem, powstałym na skutek wzrostu bezrobocia i spadku dochodów ludności, było **ubóstwo**, powodujące przede wszystkim zmniejszenie konsumpcji dóbr i usług przez jednostki i rodziny. Spadek dochodów realnych gospodarstw domowych spowodował znaczne ograniczenia w korzystaniu z usług ochrony zdrowia, edukacji, oświaty, komunikacji, ograniczanie wydatków na zakup żywności, odzieży i leków. Wzrosła również liczba osób i rodzin zalegających z opłatami za mieszkanie i media, co w konsekwencji doprowadziło do stosowania eksmisji z zajmowanych mieszkań jako sposobu rozwiązania problemu.

W latach 90. XX w. nasiliło się także zjawisko biedy wśród dzieci, powodujące ich niedożywienie, zły stan zdrowia, absencję szkolną (brak pieniędzy na zakup wyprawki szkolnej), niemożność osiągnięcia prawidłowego rozwoju psychofizycznego, gorszy start życiowy (zob. Poławska 1999). Ponadto zaobserwowano niepokojące zjawisko dziedziczenia biedy, polegające na tym, że biedni i bezrobotni rodzice mają biedne i zagrożone w przyszłości bezrobociem dzieci (zob. Warzywoda-Kruszyńska 2002).

Mimo alarmujących danych statystycznych i wyników badań naukowych w tamtym okresie, politycy często milczeli w kwestii ubóstwa w społeczeństwie polskim. Po pierwsze, w XXI w. w Europie Zachodniej i Polsce był to temat

---

⁶ Źródło danych statystycznych: GUS, <http://www.bezrobociepl.republika.pl> oraz Polska Statystyka Publiczna, www.stat.gov.pl.

niepopularny i często odpowiedzialność za biedę przrzucano na społeczeństwo, które nie potrafiło właściwie wykorzystać szansy zmiany ustrojowej. Po drugie, pauperyzacja dużej części ludności była (i jest) dla budżetu państwa kosztowna. Przerzucanie winy na ofiary okresu transformacji jest do tej pory kwestionowane przez badaczy życia społecznego, którzy wskazują, że to niewłaściwe przygotowanie reform gospodarczych oraz brak zabezpieczenia socjalnego spowodowało masowe i chroniczne bezrobocie, skutkujące ekonomiczną niewydolnością dużej liczby jednostek i rodzin (W a r z y w o d a - K r u s z y ń s k a 2001).

Konsekwencje kumulacji tych niekorzystnych społecznie zjawisk przerzucano na politykę społeczną i rodzinną, przy czym ani *Plan Balcerowicza*, ani wprowadzane na początku okresu zmiany ustrojowej ustawodawstwo socjalne nie były przygotowane do przyjęcia takiej odpowiedzialności i tak rozległych zadań. Dążono do ograniczenia opiekuńczej funkcji państwa, tymczasem wzrosła liczba osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej, co jednoznacznie wskazuje, że niezależnie od woli decydentów przywrócono państwu opiekuńcze⁷, z tą tylko różnicą, że było ono ukierunkowane na rozwiązywanie trudnych kwestii społecznych, a nie na kreowanie rozwoju społecznego oraz inwestowanie w kapitał ludzki, czego oczekiwano od rządu polskiego w czasie procesu akcesyjnego do Unii Europejskiej.

4. Przesłanki społeczno-kulturowe polityki rodzinnej w okresie transformacji

Transformacja systemowa (modernizacja ustrojowa) miała, oprócz zmian gospodarczych, doprowadzić do stworzenia społeczeństwa obywatelskiego (*civil society*) w sensie polityczno-kulturowym, jak również społeczeństwa klasowo zróżnicowanego pod względem prezentowanych interesów ekonomicznych oraz zajmowanej na rynku pozycji (W o j t a s z c z y k 2000), tak jak w państwach Europy Zachodniej.

Większość społeczeństwa, przywykła do socjalistycznych reguł życia zbiorowego, nie potrafiła płynnie przejść do konkurencyjnej gospodarki kapitalistycznej, opartej na indywidualnej przedsiębiorczości, potędze kapitału ludzkiego oraz

---

⁷ Powrót do państwa o cechach socjalnych potwierdzają dane: w 1991 r. z pomocy społecznej skorzystało 883 tys. rodzin, rok później już 2132 tys., co stanowiło 23% ogółu wszystkich rodzin. W roku 1997 nastąpił chwilowy spadek liczby beneficjentów, ponieważ stopa bezrobocia obniżyła się do poziomu 10,3%, ale w 1998 r. ich liczba ponownie zaczęła rosnąć. Główną przyczyną tego zjawiska był zmieniający się poziom bezrobocia, odzwierciedlony w sytuacji ekonomicznej rodzin. W 1991 r. zarejestrowano 250 tys. rodzin, których członkowie korzystali z pomocy społecznej, a 1998 r. było ich trzy razy więcej, bo 785 tysięcy. Budżet państwa ponosił główny ciężar finansowania zadań polityki społecznej na rzecz rodzin, a także programów kierowanych do osób bezrobotnych (zob. K a b a j 2000).

innowacyjności. Dlatego też okres zmiany ustrojowej ze względu na społeczne oceny i samopoczucie można podzielić na „miodowy miesiąc transformacji” (lata 1989–1991) oraz na trwający do końca lat 90. okres „mozolnej codzienności” (Włodarek 1998: 185), które charakteryzowały się zmiennością nastrojów, od euforii i optymizmu, do załamania, frustracji, pogorszenia samopoczucia i wzrostu postaw egoistycznych.

Koszty procesu transformacyjnego w wymiarze jednostkowym i społecznym po latach reform okazały się nieprzewidywalnie wysokie. Złożyło się na to kilka czynników, takich jak: zubożenie dużych grup ludności, masowe bezrobocie, zachwianie wartości i norm społecznych, spadek poczucia bezpieczeństwa socjalnego, rozczarowanie nową rzeczywistością społeczno-gospodarczą, nowymi elitami rządzącymi i regułami życia w kapitalizmie (Miszańska 1996)⁸, co zresztą cyklicznie powtarzało się przy kolejnych zmianach rządu i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej (2004).

Wszystko, co wiązano z socjalistyczną symboliką, zostało zniszczone, likwidowano instytucje, praktyki kulturowe, polityczne i socjalne, a pojawiające się na ich miejsce nowe okazywały się często dysfunkcjonalnymi zastępnikami. Decydenci nie zastanawiali się nad społecznymi konsekwencjami czystek systemowych, pozostawiając społeczeństwo samemu sobie. Po upadku systemu socjalistycznego społeczeństwo polskie stanęło przed koniecznością uporządkowania na nowo własnego życia i uporania się z problemami na rynku pracy, kosztami utrzymania, zasadami konkurencji rynkowej, profesjonalizacją zawodów itp. (zob. Marody 2002; Sztopka 2000). W związku z tym nieodzowne stało się ukształtowanie pewnych postaw przystosowawczych do wymogów nowej gospodarki wolnorynkowej i społeczeństwa demokratycznego, co można określić jako jednostkowe strategie radzenia sobie z wyzwaniem okresu radykalnych zmian ustrojowych. W literaturze przedmiotu (zob. Ziółkowski 2001) wyróżnia się w odniesieniu do jednostek następujące sposoby radzenia sobie z rzeczywistością zmiany społecznej:

- indywidualną aktywność – jednostka własnym aktywnym i przedsiębiorczym działaniem osiąga założone cele;
- inwestowanie – utrzymanie lub pomnożenie posiadanego kapitału finansowego oraz inwestowanie w kapitał ludzki przez dowartościowanie posiadanego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych;
- inwestycje w dzieci – tendencja do inwestowania w wykształcenie i wszechstronny rozwój dzieci (jakość dzieci), co jest uwarunkowane istniejącymi wymogami rynku pracy i możliwymi do osiągnięcia ścieżkami kariery zawodowej.

---

⁸ Wyczerpującą analizę zjawisk z zakresu wielkiej zmiany społecznej lat 90. w Polsce przedstawia Domański i in. (2000). W tej publikacji omówiono m.in. kwestie związane z ładem społecznym i ekonomicznym, zdrowotnym wymiarem życia ludzi, biurokracją, nową stratyfikacją społeczną, opartą na rozwarstwieniu dochodowym społeczeństwa polskiego, a także budowaniem społeczeństwa obywatelskiego.

Zaprezentowane strategie przedstawiają różne metody przystosowywania się do nowych warunków życia, ale pozostają w związku z indywidualnymi cechami jednostek, takimi jak: wykształcenie, status społeczny i ekonomiczny, przynależność pokoleniowa, miejsce zamieszkania itp. Cechy te warunkują reakcję na zmiany, przejawiające się w prezentowanych postawach wobec społeczeństwa i jego agend. Jak wynika z badań⁹, proces zmiany ustrojowej dla społeczeństwa polskiego okazał się potężnym **makrostresorem**, wywołującym poczucie zagrożenia i dezorientacji, wzbudzającym w wielu ludziach lęk i opór wobec dokonujących się przemian. Ponadto w postawach społeczeństwa polskiego ujawniły się cechy swoistej „nerwicy transformacyjnej”, którą potęgowała świadomość, że dobrobyt, dostęp do dóbr i usług, osiągnięcie sukcesu i prestiżu lub społeczna marginalizacja zależą od nas samych. Nie można było już liczyć na opiekę państwa, które planowało i chętnie rozdawało pomoc. Z tego powodu wiele osób poddało ostrej krytyce realia gospodarki wolnorynkowej, funkcjonowanie instytucji publicznych, sposób i jakość organizowanej pomocy i ochrony socjalnej, zarówno przed, jak i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

5. Polityka społeczna okresu przedakcesyjnego – rok 2003

Kolejny okres zmian wprowadzanych w Polsce po 1989 r. wiąże się z rozpoczęciem prac przygotowawczych do włączenia kraju w struktury Wspólnoty Europejskiej, co dotyczyło podjęcia działań w trzech zasadniczych sferach gospodarki, takich jak:

1) rynek pracy – przede wszystkim zwalczanie wysokiego poziomu bezrobocia, co rząd realizował w programach *Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca* oraz *Strategia Polityki Społecznej: Praca i Zabezpieczenie Społeczne*. W dokumentach tych główny nacisk położono na kwestie związane z rozwojem polityki przedsiębiorczości, programy aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych oraz działania na rzecz wzrostu zatrudnienia (programy dla młodych osób). Uwzględniono także zobowiązania wynikające z priorytetów strategii lizbońskiej, dotyczących równouprawnienia na rynku pracy kobiet i mężczyzn, rozwoju działań na rzecz wzrostu zatrudnialności pracowników w różnym wieku (dla młodych program: *Pierwsza Praca*, dla starszych: 50+) (zob. K a b a j 2000).

2) zadłużenia – w związku z wysokim deficytem budżetowym w 2003 r. rząd rozpoczął prace zmierzające do jego redukcji, co zostało przedstawione w dokumencie *Program Uporządkowania i Ograniczenia Wydatków Publicznych* wraz z załącznikiem *Racjonalizacja wydatków społecznych. Zielona księga*, potocznie określanego jako plan Hausnera. Rząd poszukiwał oszczędności w wydatkach na

---

⁹ Badania surveyowe (reprezentacyjne) *Polska i Polacy 1991*, których wyniki przedstawiono w publikacji (M i s z a l s k a 1996).

ubezpieczenia społeczne, przede wszystkim w systemie emerytalno-rentowym¹⁰ i ubezpieczeń chorobowych. Metodą uzyskania oszczędności miały być: ograniczenia indeksacji świadczeń emerytalno-rentowych, reforma ubezpieczeń emerytalnych rolników oraz wydłużanie wieku emerytalnego kobiet, do całkowitego zrównania z wiekiem emerytalnym mężczyzn. Na skutek publicznej debaty wprowadzono zmiany do planu Hausnera, który jednocześnie stał się zaczątkiem nowej dyskusji o polityce społecznej w kraju.

3) przyjęcie europejskich strategii społecznych – na podstawie wskazań zawartych w dyrektywach unijnych. *Narodowa Strategia Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich* (2000) miała za zadanie podniesienie wskaźnika zatrudnienia, ale na skutek wprowadzonych w 1999 r. reform strategia ta nie przyniosła oczekiwanych efektów (jej realizacja z powodów finansowych i administracyjnych była niemożliwa). Natomiast przedstawiona w 2002 *Strategia Polityki Społecznej 2002–2005*¹¹ miała przeciwdziałać zjawiskom marginalizacji społecznej spowodowanym biedą, ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz zwalczać je. Osiągnięcie tych celów wymagało wdrożenia nowych programów gospodarczych oraz rozwoju nowych podmiotów polityki społecznej – instytucji rynku pracy (Kurzynowski 1999).

Prace podjęte w okresie przedakcesyjnym, wspierane w dużej części z funduszy strukturalnych, wprowadziły polską gospodarkę i politykę wewnętrzną kraju w okres zasadniczych zmian organizacji sfery ekonomicznej, społecznej i politycznej. Zapoczątkowały także porządkowanie przepisów prawnych, co miało odzwierciedlenie w działalności konkretnych przedsiębiorców i jednostek samorządowych oraz rozwoju infrastruktury społecznej.

Jak wiadomo, polityka społeczna, w tym rodzinna, jest przede wszystkim tworzona i realizowana na poziomie narodowego państwa, aczkolwiek rola instytucji międzynarodowych jest nie do przecenienia. Oddziałują one przede wszystkim na rozwiązania prawne w krajach, które ratyfikowały określone uchwały i rezolucje, ale także na istniejące podziały społeczne poprzez finansowe wspomaganie działań, skierowanych na określone grupy czy kategorie społeczne. Znakomitym przykładem takiego ponadnarodowego oddziaływania jest Unia Europejska, która stoi konsekwentnie na stanowisku, że rządów państw narodowych należy pozostawić decyzję w sprawie określania, finansowania i organizowania systemu zabezpieczenia społecznego. Rodzina i polityka rodzinna nie stanowią więc

¹⁰ Szczególnie restrykcyjna była polityka przyznawania uprawnień w ramach rent inwalidzkich, ponieważ podejrzewano, że jest to najbardziej spatologizowana sfera świadczeń społecznych, w której najczęściej dochodzi do nadużyć.

¹¹ Dokument przedstawiony przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej 2 lipca 2002 r., Warszawa, jest projektem wykorzystującym przyjęte przez rząd wcześniejsze dokumenty o charakterze strategicznym (*Strategia gospodarcza rządu SLD – UP – PSL. Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca, Wstępny Narodowy Plan Rozwoju, Narodowa Strategia Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich 2000–2006, Narodowy Program Przygotowania do Członkostwa w Unii Europejskiej*).

przedmiotu bezpośredniego zainteresowania instytucji zjednoczonej Europy, także dlatego – zgodnie z aktem założycielskim Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej – że polityka społeczna jest skoncentrowana wokół praw pracowników, a nie wokół praw obywatelskich (H a n t r a i s 2000). Jednakże inicjatywy podejmowane przez organy zjednoczonej Europy miały ważne znaczenie dla kształtowania się podejścia do rodziny i spraw z nią związanych w krajach członkowskich. Wymienić tu należy Europejską Kartę Społeczną z roku 1961, w której znalazło się stwierdzenie, że „Rodzina jako podstawowa jednostka społeczeństwa ma prawo do odpowiedniego zabezpieczenia społecznego, prawnego i ekonomicznego dla zapewnienia jej pełnego rozwoju” oraz, że „Matki i dzieci niezależnie od statusu matrymonialnego i stosunków rodzinnych, mają prawo do odpowiedniego zabezpieczenia społecznego i ekonomicznego” (Dz. U. z dn. 29.01.1999 r.).

W roku 1983 Parlament Europejski sformułował rezolucję *Polityka rodzinna we Wspólnocie Europejskiej*, której celem było dążenie do zapewnienia, że polityka rodzinna powinna stać się „integralną częścią polityki Wspólnoty”. Rezolucja ta wyrażała zainteresowanie implikacjami zmian w strukturze rodziny, zróżnicowaną rolę pełnioną przez kobiety w społeczeństwie i w rodzinie, wzrastającą liczbą rodzin niepełnych i tym, co nazywano w dokumencie „rodzinami *de facto*”. Sprawa alternatywnych form życia rodzinnego została w ten sposób wprowadzona do myślenia o rodzinie.

Poprzez harmonizowanie prawa i życia gospodarczego, a także na skutek ujawniania się *nowych* kwestii socjalnych podjęto decyzję o europejskiej integracji w dziedzinie polityki społecznej i rodzinnej. W marcu 2001 r. w Lizbonie przyjęto tzw. *Otwartą Metodę Koordynacji* (*Open Method of Coordination – OMC*), która polega na:

- wyznaczaniu w ramach Wspólnoty zadań (celów) do zrealizowania w zakresie polityki społecznej;
- konstruowaniu wskaźników, które bezpośrednio odnoszą się do przyjętych celów i odzwierciedlają stopień i skuteczność ich realizacji;
- ujednoczaniu rozwiązań narodowych (regionalnych) w ramach UE;
- stałym monitorowaniu realizowanych celów europejskiej polityki społecznej.

G o l i n o w s k a (2002) zwraca uwagę, że realizacja „otwartej koordynacji” miała polegać przede wszystkim na współpracy intelektualnej, statystycznej oraz politycznej, czego oczekiwanym rezultatem miało być przenoszenie pewnych ustalonych i przyjętych zadań¹² ze szczebla unijnego do poszczególnych regionów członkowskich w postaci narodowych planów działania (*National Action*

---

¹² W zakresie przenoszenia rozwiązań unijnych na grunt narodowy stosuje się tzw. *benchmarki*, którymi są przykłady dobrej praktyki – rozwiązań danej kwestii społecznej w innym państwie członkowskim. Stosowanie takiego odniesienia do doświadczeń innych krajów zawsze powinno być dostosowane do realnych możliwości konkretnego społeczeństwa i gospodarki (E c k a r d t 2005; F r a c k i e w i c z, F r a c k i e w i c z - W r o n k a (red.) 2000).

Plans)¹³. Było to możliwe przy założeniu, że wspólny model socjalny (*European Social Model*) będzie się opierać na następujących elementach:

- podobieństwie wartości (zasada solidaryzmu);
- podobieństwie życia społecznego i dążeniu do wyrównywania poziomu życia (zasada społecznej spójności);
- podobieństwie podmiotów polityki społecznej;
- dążeniu do szeroko pojętego rozwoju społeczeństw w ramach zjednoczonej Europy (G o l i n o w s k a 2002; U ś c i ń s k a 2005).

Należy jednak pamiętać, że Europejski Model Socjalny ma jeszcze długą drogę do przebycia z powodu znaczących różnic regionalnych państw członkowskich oraz wielu sceptycznych ocen, formułowanych pod jego adresem. Dlatego też (na razie) OMC miało charakter poznawczy i konsultacyjny podczas tworzenia rozwiązań z zakresu polityki rynku pracy, polityki społecznej (inkluzyjnej społecznej) i rozwoju zasobów kapitału ludzkiego w krajach członkowskich (por. J e p s e n, P a s c u a l 2005; U ś c i ń s k a 2005).

Ponadto poprzez harmonizowanie prawa i wprowadzenie OMC Unia Europejska ma możliwość wpływania na podejmowanie w krajach członkowskich rozwiązań oddziałujących na funkcjonowanie rodziny, które w niektórych krajach jeszcze niedawno byłyby nie do zaakceptowania.

6. Podsumowanie albo krytyka polityki społecznej okresu transformacji po 1990 r. w Polsce

Powodzenie realizacji programów prorodzinnych w latach 90. było uzależnione od sytuacji politycznej w kraju, ponieważ często zmieniał się skład osobowy i partyjny parlamentu, zmieniały się kolejne rządy oraz opcje polityczne partii rządzących. Opierano się na odmiennych zasadach polityki wewnętrznej kraju, dążono do realizacji odmiennych celów, a także preferowano różne grupy społeczne i polityczne. Po roku 1989 elity polityczne w Polsce cechowała niezgodność w dziedzinie polityki, ideologii społecznej i kulturowej. W rezultacie zabrakło zgody co do wspólnych wartości, które mogłyby stać się podstawą formowania nowego porządku społecznego i polityczno-gospodarczego w kraju.

Deklarowane hasła wyborcze, dotyczące równości szans i dobrobytu, nie były realizowane przez poszczególne elity rządzące. Taka atmosfera nie sprzyjała ani ciągłości podejmowanych decyzji ani skuteczności wprowadzanych reform, szczególnie w zakresie zabezpieczeń społecznych (D e a c o n 2000; F a i t h

---

¹³ W Polsce tego typu dokument – *Wstępny projekt Narodowego Planu Rozwoju 2007–2013* – przedstawiono 11 stycznia 2005 r. Zawiera wskazówki, które (według autorów) miały pomóc właściwie zagospodarować członkostwo Polski w Unii Europejskiej oraz dobrze rozdysonować otrzymane wsparcie finansowe; zob. www.npr.gov.pl.

1999). Dlatego przyjmuje się, że jedną z przyczyn uniemożliwiających stworzenie klarownej polityki społecznej i jej polityk szczegółowych (np. mieszkaniowej, oświatowej, rodzinnej, ochrony zdrowia) były w latach 90. różnice między partiami, co spowodowało „pęknięcie ideologiczne sceny politycznej”. W zależności od przekonań (lewicowe, prawicowe) w podejmowanych decyzjach kierowano się odmiennymi systemami wartości, zasadami funkcjonowania gospodarki, inną wizją człowieka, rodziny, społeczeństwa. Powodowało to odcinanie się kolejnych rządów i koalicji rządzących od wcześniejszych inicjatyw i reform, często pomijano racjonalność oraz przydatność proponowanych rozwiązań.

„Przewaga gier politycznych i partykularyzmów partyjnych nad interesami ogólnospołecznymi” (B o r k o w s k i 1993: 14) spowodowała, że niemożliwe stało się również osiągnięcie porozumienia w zasadniczej kwestii, dotyczącej kierunku rozwoju polityki rodzinnej. Zarówno w koalicjach rządzących, jak i w opozycji, byli zwolennicy i przeciwnicy powrotu do tradycyjnych metod wspierania rodziny (świadczenia pieniężne i w naturze). Podobnie miała się rzecz z ustaleniem adresata pomocy państwa: czy będą to rodziny zagrożone ubóstwem – ochrona socjalna rodzin najbiedniejszych, czy też dzieci i młodzież w rodzinach – wyrównywanie szans rozwoju młodego pokolenia (G o l i n o w s k a 2005). Coraz dotkliwszy był brak idei przewodniej w próbach tworzenia polityki rodzinnej, niewłaściwe decyzje o rozdziale przywilejów socjalnych z biegiem czasu pogłębiały kryzys finansów publicznych w kraju, do czego przyczyniały się także: brak koordynacji działań i współpracy na poziomie ministerialnym, przyjmowanie rozwiązań niemożliwych do realizacji z powodów finansowych lub wykluczających się wzajemnie. Praktycy społeczni coraz częściej postulowali konieczność dokonania zmian w zakresie współpracy na różnych poziomach administracji państwowej, takich jak gminy, powiaty i jednostki nadrzędne, wszystko po to, aby kreować rozwiązania w zakresie polityki rodzinnej, które będą odpowiadały faktycznym potrzebom rodzin (brak diagnozy społecznej) i standardom europejskim.

Faktem jest, że pod koniec XX w. polityka rodzinna stała się istotnym elementem polityki społecznej państw europejskich, szczególnie uwzględnianym w dokumentach i porozumieniach międzynarodowych Unii Europejskiej. Współcześnie możemy mówić o następujących tendencjach dotyczących rozwoju polityki rodzinnej jednoczącej się Europę:

– do tej pory intensyfikowano działania na rzecz wzmocnienia rodziny w fazie jej aktywnego rodzicielstwa (G r a n i e w s k a 1999), natomiast obecnie mamy do czynienia z utrwalaniem działań na rzecz dzieci, wzmocnienia ich statusu prawnego i pozycji w rodzinie oraz społeczeństwie¹⁴;

– akcentuje się potrzebę równouprawnienia kobiet i mężczyzn we wszystkich sferach życia rodzinnego i zawodowego, przy jednoczesnym dążeniu do

¹⁴ W nowoczesnej i zjednoczonej Europie stawia się na inwestowanie w kapitał ludzki od najwcześniejszych lat życia człowieka, będące właściwym kierunkiem wspierania dzieci w rodzinach oraz wyrównywania ich szans życiowych i edukacyjnych w różnych regionach UE.

równouprawnienia mężczyzn w opiece nad dziećmi, np. nabywanie przez mężczyzn uprawnień do urlopów wychowawczych i ojcowskich;

– obowiązuje akceptacja społeczna (kulturowa i wyznaniowa) alternatywnych form związków małżeńskich i rodzinnych.

Zakłada się również, że działania rządów oraz instytucji społecznych w zakresie umacniania pozycji społeczno-ekonomiczno-prawnej młodego pokolenia powinny zmierzać do: zmian w systemie prawnym poszczególnych państw, w systemie oświaty i wychowania, koordynacji działań w ramach polityki rodzinnej, oświatowej oraz edukacyjnej. Idea inwestowania w kapitał ludzki jest zgodna z przesłaniem zawartym w *Zasadzie II* Programu Działania Międzynarodowej Konferencji do spraw Ludności i Rozwoju (Kair, 1994), wyrażonym w stwierdzeniu, że „dzieci są najwyższym dobrem na przyszłość i powinny stanowić przedmiot znacznych inwestycji ze strony swoich rodziców i społeczeństwa, co ma kluczowe znaczenie dla osiągnięcia wzrostu gospodarczego i rozwoju społecznego” (Balcerzak-Paradowska 1999: 10). Nadal jest to obszar, wymagający ze strony polskiego rządu zaangażowania ideologicznego i finansowego, pomimo kolejnych zmian oraz działań modernizacyjnych w tym zakresie.

Bibliografia

- Balcerzak-Paradowska B. (1999), *Polityka rodzinna. Między dwoma modelami*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Belka M., Trzeciakowski W. (red.) (1997), *Dynamika transformacji polskiej gospodarki*, Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Wyd. Poltext, Warszawa.
- Borkowski T. (1993), *Social policies in a time of transformation*, Wyd. Goethe-Institut, Kraków.
- Deacon B. (2000), *Eastern European Welfare State: The Impact of the Politics of Globalization*, „Journal of European Social Policy”, Vol. 10, No. 2 (May), s. 146–161.
- Domąński H., Ostrowska A., Rychard A. (2000), *Jak żyją Polacy*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa.
- Eckardt M. (2005), *The open method of coordination on pensions: an economic analysis of its effects on pension reforms*, „Journal of European Social Policy”, Vol. 15, No. 3, s. 247–267.
- Faith G. (1999), *Social Security in Rapidly Changing Environment The Case of Post-Communist Transformation*, „Social Policy and Administration”, Vol. 33, No. 4.
- Frąckiewicz L., Frąckiewicz-Wronka A. (red.) (2000), *Współczesna polityka społeczna Polski na tle Unii Europejskiej*, Wyd. AE im. K. Adameckiego, Katowice.
- Frąckiewicz L., Zrałek M. (2000), *Przestrzenne rozmieszczenie kwestii społecznych*, Akademia Ekonomiczna im. K. Adameckiego, Katowice.
- Golinowska S. (2002), *Europejski model socjalny i otwarta koordynacja polityki społecznej*, „Polityka Społeczna”, nr 11–12, s. 3–15.
- Golinowska S. (2005), *Raport Społeczny. Polska 2005–2004*, Fundacja im. F. Eberta, Warszawa.
- Graniewska D. (2003), *Bezrobocie a rodzina*, [w:] B. Balcerzak-Paradowska, *Praca i polityka społeczna wobec wyzwań integracji*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Hantrais L. (2000), *Social Policy in the European Union*, wyd. 2, Macmillan Press, London–New York.

- Jakubowski W., Magdziak K. (2002), *Wybrane problemy ekonomiczne współczesnej Polski*, [w:] K. A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Spoleczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa.
- Jepsen M., Pascual A. S. (2005), *The European Social Model: an Exercise in Deconstruction*, "Journal of European Social Policy", Vol. 15, No. 3, s. 231–245.
- Kabaj M. (2000), *Program przeciwdziałaniu ubóstwu i bezrobociu*, „Raport Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych”, z. 19, Warszawa.
- Kulpińska J., Warzywoda-Kruszyńska W. (1995), *Social costs of transformation*, [w:] *Economic and Social Transformation of Poland*, Proceeding of the Conference on Econometric and Social Transformation in Poland, Łódź, 22–23 May, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kurzynowski A. (1999), *Standardy Unii Europejskiej w polityce społecznej – poziom centralny i lokalny*, [w:] K. Głębicka (red.), *Spoleczne skutki integracji Polski z Unią Europejską*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
- Marody M. (red.) (2002), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Meissner E. (red.) (1999), *Burzliwy wiek XX. Jak zmieniał się świat 1900–2000*, Wydawnictwo Reader's Digest, Warszawa.
- Milewski R. (red.) (2001), *Podstawy ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Miszalska A. (1996), *Reakcje społeczne na przemiany społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
- Morawski M. (2001), *Socjologia ekonomiczna. Problemy. Teoria. Empiria*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Poławski P. (1999), *Dzieci i młodzież w sferze ubóstwa. Dziedziczenie biedy i społecznego nieprzystosowania*, [w:] K. W. Frieske (red.), *Marginalność i procesy marginalizacji*, „Opracowania PBZ”, z. 13, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Roszkowski W. (1992), *Historia Polski 191–1991*, wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Słomka T. (2002), *Ustrój polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] K. A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Spoleczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-Jr, Warszawa.
- Szczepański J. (1999), *Reformy. Rewolucje. Transformacje*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa.
- Sztopka P. (2000), *Trauma wielkiej zmiany*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Trzeciakowski W. (1993), *Problems of Transformation in Poland*, [w:] W. Trzeciakowski (red.), *Transformation in Poland*, „Opera Minora”, nr 4, INE PAN, Warszawa.
- Urbaniaś B. (1997), *Zmiany polityki społecznej po przejściu do gospodarki rynkowej*, „Polityka Społeczna”, nr 3.
- Uścińska G. (2005), *Europejskie standardy zabezpieczenia społecznego a współczesne rozwiązania polskie*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Warzywoda-Kruszyńska W. (red.) (2001), *Życie i pracować w enklawach biedy (klimaty łódzkie)*, Wydawnictwo ABSOLWENT, Łódź.
- Warzywoda-Kruszyńska W. (2002), *Przemiany struktury rodziny a bieda dzieci*, „Polityka Społeczna”, nr 4.
- Warzywoda-Kruszyńska W., Grotowska-Leder J. (red.) (2000), *Ryzyka transformacji systemowej (na przykładzie Łodzi)*, Wydawnictwo ABSOLWENT, Łódź.
- Włodarek J. (red.) (1998), *Między przeszłością a przyszłością*, Wydawnictwa Naukowe UAM, Poznań.

- Wojtaszczyk K. A., Jakubowski W. (2002), *Spoleczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa.
- Ziółkowski M. (2001), *Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego. Teorie. Tendencje. Interpretacje*, UAM, Poznań.

Lucyna Prorok

TRANSFORMATION OF POLISH SOCIAL POLICY AND THE MEMBERSHIP IN THE EUROPEAN UNION

Summary. The social policy became formed on background of deep system-changes, which took place in Poland at the beginning 1990s. The deepening political and economic crisis, open social conflict brought to breakup of political system and the beginning of system-transformation. The conversion from socialist system to capitalistic market system caused radical changes in all structures of the state. Necessary was the reorganization political, economic and social system of the country level: managements with institutions, the organization of rules of the activity of the economy and also inside-social relations. Instead the accessional period before the membership in the European Union is the transformation targeting: the economic homoeostasis of the home economy, the execution of transformations in the sphere legally – institutional and linking of the cooperation economic and political with states of Westerly Europe. The cumulation of different political, economic and social factors determined the direction of the process transformation and modernization in Poland, but also formed new conceptions of assignments and aims of the social policy. Now, the question is: how much following modernization processes they changed the social policy realized in Poland, leaving from the socialist model and arriving at the European Social Model.

Keywords: social policy, family policy, modernisation, transformation.